

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

ONVERSTOORD DOORGAAN

De Engelsen hebben een mooie uitdrukking „muddling through”. Daar bedoelen ze meer mee dan met ons „doormodderen”, want dat heeft eigenlijk een min of meer ongunstige betekenis. Het betekent o.a. zonder enig onderscheid of het wel zal helpen een stuk werk te doen, al werkende naar de beste oplossing zoeken en je niets aantrekken van de critiek die de buitenwereld wel zo vriendelijk is los te laten.

Er wordt ontzaggelijk veel op deze manier in de wereld „doorgemodderd”. Het bijna hopeloos aandoende karwei van een Hammerskjöld zou men er onder kunnen rekenen. Rustig je gang gaan, te midden van allerlei opwindende en onredelijke kritiek trachten de boel uit de war te halen, zonder dat je op enige dank behoeft te rekenen. Maar gesterkt door de overtuiging, dat als je niet ergens begint, ook al is het nog zo weinig spectaculair en misschien zelfs impopulair, er niets wordt opgelost. Je ook niet van enige activiteit te onthouden uit vrees, dat je misschien wel het verkeerde gaat doen.

Het werk in de humanistische beweging draagt ook veelal dit karakter. De vraagstukken waar we mee te maken hebben, zijn zo groot en van zulk een omvang, dat de schrik je af en toe om het hart slaat. En wat je kunt doen is soms van zulke geringe

afmetingen, dat er moed en overtuiging voor nodig is om door te gaan. Daarvoor is vertrouwen nodig en bereidheid om te helpen. Niet alleen, om maar regelmatig alles voor anderen te doen. Zoals in de Nieuwjaarsbrief van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond wordt gezegd, gaat het erom de mens te helpen zich zelf te helpen. Want, zo zegt die brief verder, alleen op die manier kan de mens komen tot zelfontplooiing en zinvolle arbeid.

Het is niet altijd groots in deze zin, dat daarmee alle kwalen met één klap worden opgelost. Nog steeds zijn er velen die hun verwachting gesteld hebben op iemand of een beweging, die met een „Endlösung” als het middel komen aandragen, alsof de jongste geschiedenis ons niets over dit soort oplossingen heeft geleerd.

Wat we kunnen doen is meestal maar heel bescheiden, het is echt „muddling through”. Maar het heeft wel degelijk zin, niet alleen omdat we daarmee voldoen aan onze taak tot die ontplooiing en zinvolle arbeid, doch ook omdat we daarmee onze menselijke solidariteit met de ander in daden tot uitdrukking brengen. De vraagstukken worden niet opgelost door te wachten op het verlossende woord, maar door ze aan te pakken en er mee te worstelen.

wilt u ons helpen?

Zo ja, dan verzoeken wij U om zo spoedig mogelijk het abonnementsgeld 1961 te betalen.

De leden van de luisterkring dienen tegelijkertijd de contributie 1961/1962 te voldoen, dus f 1,— contributie en f 3,— abonnementsgeld.

Voor niet-leden luisterkring bedraagt het abonnementsgeld f 4,— per jaar.

Postrekening 58 t.n.v. Hum. Luisterkring, Utrecht.

EN WAT ZEGT EEN HUMANIST DAARVAN

Mijn briefschrijvers hebben mij ook voor dit eerste praatje in het nieuwe jaar volop stof geleverd, en ze hebben dingen geschreven, die in de volle zin van het afgesloten woord merkwaardig zijn, d.w.z. die het waard zijn, dat ze worden opgemerkt en dat men er aandacht aan schenkt.

Laat ik beginnen met het minst belangrijke. Een briefschrijver valt mij op het lijf met deze vraag: „Wat hebt U toch tegen de Christenen, dat U er zoveel bezwaar tegen hebt, dat men U een Christen noemt? Dat is toch geen scheldwoord!” Mijn antwoord is: Nee, het is stellig geen scheldwoord, tegen de Christenen heb ik helemaal niets, en als ik er desondanks onoverkomelijke bezwaren tegen heb zo genoemd te worden, dan is dat niet, omdat ik meen dat men mij uitscheldt, en ook niet omdat ik de Christenen zou beschouwen als een minderwaardige groep, wantoe ik voor geen geld ter wereld zou willen behoren. Nee, het Christelijk geloof is nu eenmaal niet het mijne, en ik zou mij dus schuldig maken aan een forse oneerlijkheid, als ik mij toch een Christen noemde. Maar een briefschrijfster geeft mij wat zij noemt goede raad. U bent, schrijft zij, „U bent waarschijnlijk toch wel een vrij fatsoenlijk man. Dus kunt U de naam Christen toch wel aanvaarden.” Nee dat kan ik niet. Als ik dat deed, dan zou ik daarmee steun geven aan het aanmatigende sprookje, dat nog onstelend vaak verteld wordt, dat men om een behoorlijk mens te zijn toch eigenlijk ook een Christen moet wezen.

Maar nu komt er een nieuw argument ter tafel. Niet één maar welgeteld vier briefschrijvers houden mij voor, dat ik nu wel proberen kan om mij buiten de Christenheid te plaatsen, maar dat dit zo maar niet gaat. De meest welsprekende van dit groepje zegt het zo: „U vergeet, dat U net zo goed als wij allemaal opgegroeid bent en leeft in en van de Christelijke beschaving.

Een humanist, die zoals U van zedelijkheid spreekt en het gebod van naastenliefde erkent, speelt volgens mij verstopperij voor zichzelf. Hij leeft uit Christelijke beginselen zonder dat te willen toegeven.”

Tot zover deze briefschrijver. U zult het met mij eens zijn, het is de moeite waard na te gaan, wat een humanist daarvan kan zeggen. Ik moet een beetje ver uithalen.

Van de Griekse wijsgeer Herakleitos, die zo ongeveer 500 jaar vóór Christus leefde, zijn ons deze woord overgeleverd: *Wij moeten niet handelen en spreken als slapers*. Wat bedoelt hij met deze raadselachtige uitspraak? We kunnen zijn bedoeling opmaken uit een ander fragment, waarin hij ons dit te verstaan geeft: voor de wakenden bestaat er één gemeenschappelijke wereld, die voor allen gelijk is. De slapers daarentegen wenden zich af van deze wereld van het algemeen-geldige, ieder van hen keert in tot het wereldje, dat zijn particulier bezit is. De wakende houdt zijn ogen open, en ziet dus de dingen, zoals zij zich noodzakelijk moeten voordoen aan iedereen die dat ook doet.

maar de slaper is niet als de blinde iemand, die niet zien kan, maar hij geeft er de voorkeur aan zich af te wenden van de werkelijkheid en daarvoor de ogen te sluiten om zich over te geven aan wat gezien wordt door hem alleen, de schijngestalten, de hersenschimmen van de alles vervormende droom, die bedrog is! Als datgene, wat wij „niet moeten doen” — een naïeve formulering zou men kunnen zeggen voor het wezen van de onzedelijkheid — wijst Herakleitos dus aan *het zich niet bekommeren om het algemeen-geldige en het opgaan in de enge wereld van het ik*.

Mijn leermeester, Leo Polak, placht zich te bedienen van een bijzonder aardige vergelijking. „Wij allen”, aldus Polak, „wij allen zonder uitzondering lopen rond met wat ik pleeg te noemen een „ik-perspectief” van het oog, dat ons wereldbeeld vervalst: wat vlakbij is zien we heel groot, onze pink vóór het landschap bijvoorbeeld torenhoog, en de toren heel in de verte klein als een speldepuntje en onszelf in het middelpunt van het heelal. Maar wij weten wel beter. Wij laten ons niet bedotten, en vervangen ons vervalsend ik-perspectief door de „juiste verhouding”, die objectief en voor allen geldt: de toren is duizend maal zo lang als mijn pink en ieder ander staat precies zo goed of net zo min in het wereldcentrum als ik zelf. Precies zo nu lopen wij rond met een zedelijk „ik-perspectief”, ditmaal dus niet van het oog, maar van het hart, d.w.z. van gezindheid, wil en karakter, van wensen en begeerten, belang en belangstelling. Onze eigen kiespijn, verwachtingjes en teleurstellingjes voelen we torenhoog, en de levensnaden, verongelijking en ellende van anderen laten ons koud, we voelen er nauwelijks of in het geheel niet voor, hoewel ze naar de objectieve „juiste verhouding” op zijn minst even belangrijk zijn, ja duizend maal zwaarder kunnen wezen.”

Tot zover Leo Polak. Wanneer men nu deze beide vergelijkingen van Herakleitos en van Polak naast elkaar zet, dan kan men begrijpen waarom de Groningse filosoof Heymans de theorie, waarin hij het wezen der zedelijkheid heeft trachten vast te leggen, de naam gegeven heeft van objectiviteits-theorie.

Men zou het zo kunnen zeggen: wat altijd weer als slecht en gemeen wordt veroordeeld, dat is het zwaarder laten wegen van bepaalde belangen, niet omdat zij objectief zwaarder zijn, maar omdat het direct of indirect eigen belangen zijn. Het is dus de ik-zucht, het egoïsme in allerlei verschijningsvormen, zoals valsheid, hebzucht, lafheid, wreedheid, gemakzucht enzovoort. En aan de andere kant wat altijd weer als goed en edel wordt beoordeeld, dat is de overwinning van dit egoïsme, dus het ontvankelijk zijn voor de belangen van anderen even goed als voor de eigen belangen, nog anders gezegd: de *objectiviteit* van de gezindheid in al haar verschijningsvormen, zoals daar zijn gerechtigheid (dat is immers het tegendeel van de vervalsende partijdigheid), eerlijkheid, toe-

wijding, trouw, dapperheid, gulheid enzovoort.

Objectiviteit, het is een wat nuchter en koel woord, men heeft dan ook wel gemeend, dat daarbij altijd een zekere verstandelijkheid, zoiets als berekening bij in het spel is. Dat is een misverstand. Het zeventienjarige meisje uit IJsbrechtum, die een dag of tien geleden zonder zich te bedenken een brandende stal invloog om de paarden en koeien los te snijden, die heeft bij dit levensgevaarlijke reddingswerk stellig geen last gehad van berekening, maar wat men haar wel mag toeschrijven dat is een objectieve gezindheid, die maakte dat ze haar eigen brandwonden lichter telde dan het gevaar van het vee. En om met mijn voorbeelden dicht bij huis te blijven, de handelaren in gevaarlijk vuurwerk en de afstekers daarvan, die mag men, tenminste als zij genoeg inzicht hadden om te weten wat zij deden, gebrek aan objectiviteit verwijten, omdat zij het gevaar van hun medemens minder belangrijk vonden dan hun eigen zoete winst of hun eigen pleziertje.

Voor wat ik zo pas genoemd heb het ontvankelijk zijn voor de belangen van anderen net zo goed als voor de eigen belangen heeft nu de Christelijke leer ook een formulering gevonden en wel een, die even eenvoudig als verheven is. Ik bedoel natuurlijk: het zijn naasten liefhebben als zichzelf.

Zeker, met dit prachtige woord heeft het Christendom op voorbeeldige wijze tot uitdrukking gebracht, waar het eigenlijk bij alle praten over goed en slecht altijd weer op aan komt.

Maar als ik dit erken — en dat erken ik graag! — mag men dat dan zo uitleggen, dat het Christendom met het smeden van dat woord iets volkomen nieuws heeft gezegd, of sterker nog, dat pas het Christendom de zedelijkheid heeft uitgevonden of in de wereld heeft gebracht?

Nee zo is het niet! In de eerste plaats is de gedachte helemaal niet nieuw, en was al vele eeuwen voor Christus in de een of andere vorm uitgesproken. Ik noemde U al eerder Herakleitos, ik zou ook nog kunnen wijzen op een uitspraak van de Chinese wijze Confucius, die eveneens ongeveer 500 jaar voor Christus leefde: Doe anderen wat gij wilt, dat zij U doen — en wat gij niet wilt, dat U

geschiedt, doe dat ook niet tegenover anderen. Een ander gebod hebt gij niet nodig, het is het grootste en de som van alle overige”.

En dan in de tweede plaats: de zedelijkheid heeft natuurlijk op deze gedachte niet behoeven te wachten. Het is niet zo, dat pas na en door het uitspreken van een bepaald gebod de mens tot zedelijk leven is gekomen, nee het zedelijk waarden behoort kan men zeggen bij het mens zijn. Pas nadat gedurende vele eeuwen mensen naar aanleiding van elkaars bedragingen gevoels van eerbied en bewondering of afkeer en minachting hebben gekend, en ook aan hun eigen gedrag eisen zijn gaan stellen, waaraan zij soms wel en soms niet konden voldoen, pas daarna zijn er eens hier en daar religieuze voorgangers of filosofen opgestaan, die over die waardering zijn gaan nadenken en geprobeerd hebben deze onbewuste zedelijke praktijk onder te brengen in een samenvattende theorie. En de gedachte, dat men zijn naaste lief moet hebben als zichzelf is zo'n achteraf komende samenvatting.

En laat ik, nu dit woord al twee maal gevallen is, zelf ook proberen samen te vatten, wat ik te zeggen heb. De waarde van dit gebod erken ik ten volle. Ik erken natuurlijk ook, dat eeuwen lang voor een deel van de mensheid alle denken over goed en slecht zich als het ware georiënteerd heeft aan het voorbeeld van Christus, zodat de christelijke leer voor die cultuurperiode de voornaamste draagster van de zedelijke waarden kan worden genoemd. Maar met deze erkenning komt een hachelijke vraag op: is het deze draagster wel gelukt dit kostbaar erfgoed door de tijden heen te behoeden voor verontreiniging? Is niet in veel varianten van de christelijke leer het zedelijk zijn gemaakt tot een kwestie van eigen belang, zodat men met recht kan spreken van omkopen tot zedelijkheid?

Hoe dit ook moge zijn, wie in de naastenliefde de samenvatting van alle deugd ziet, leeft niet zonder het te willen erkennen uit christelijke beginselen, nee hij leeft uit algemeen-menselijke zedelijke beginselen, waaraan ook het christendom deel heeft.

Voor U allen mijn beste wensen voor het nieuwe jaar.

Prof. dr. LIBBE VAN DER WAL.

lezingen voor de radio

zo. 15 jan. VARA 9.45 uur: Drs. F. P. Huygens: „Spanning en overspanning bij het onderwijs.”

zo. 22 jan. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bongers: „Het zwarte goedge.”

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

Als U nu bestelt kunt U profiteren van de lage prijs van f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

ONTVANGST

Als hier boven staat „ontvangst”, spruit de keuze van dit woord voort uit mijn behoefte om het gebruik van vreemde woorden zoveel mogelijk te vermijden. In beginsel voel ik namelijk wel wat voor taalzuivering, hoewel mij bekend is, dat een volledige zuivering niet te bereiken valt. Men zou kunnen zeggen, dat ik principieel purist ben maar dat ik mijn principe niet ad absurdum wil voeren. Gelijk hiermee is aangetoond.

Als ik bij mij thuis iemand op visite krijg, kan men van een ontvangst spreken en ik hoop, dat mijn gasten de ontvangst altijd recht hartelijk zullen vinden. De ontvangst, die het onderwerp is van de onderhavige beschouwing heeft echter een ander karakter en wordt daarom gemeenlijk aangeduid met een ander woord, teweten het woord receptie.

De receptie is een van die vormen van maatschappelijk verkeer, die een geheel eigen bestaan is gaan leiden en die zich ver verwijderd heeft van zijn oorspronkelijke betekenis. Op de meeste recepties wordt men namelijk in het geheel niet ontvangen. Men komt en gaat vrijelijk in en uit en er is niemand, die uw aanwezigheid toejuicht, onderscheidenlijk uw afwezigheid betreurt. Van één persoon is de aanwezigheid echter onontbeerlijk. Dat is de persoon te wiens ere de hele zaak is georganiseerd. Met deze persoon, staat of valt het feest. Weliswaar kan men ook recepties houden, bijvoorbeeld ter gelegenheid van de intrede van het nieuwe jaar (en dan mag men weer van ontvangst spreken), in de meerderheid van alle gevallen is het doel een persoon te eren. Wie zich ter receptie begeeft, zal er goed aan doen, dat hij iets later dan het aanvangsuur ter plaatse is. Als hij daarvoor zorgt loopt verder alles vlot. Men geeft zijn jas af aan de garderobe en begeeft zich naar de jongedames bij de ingang van de zaal, die al gereed zitten met bladen papier en balpennetjes. Men schrijft zijn naam in het felicitatieregister en heeft zich er daarbij niet te bekommeren of zijn naam wel of niet bekend is bij de jubilerende persoon. Als deze na enkele dagen de gastenlijst nog eens doorneemt (en daarop kan men „donder” zeggen) dan zal hij alleen maar gestreeld zijn, als hij ziet, dat vele onbekenden hebben getekend. Want daaruit blijkt hoe belangrijk de jubilaris is, hij kent niet eens alle namen van hen die hem willen huldigen. En hij is nooit boos, dat zovelen van de sigaren hebben gerookt, de zoutjes hebben gesnoept en de sherry hebben genipt. Die betaalt hij namelijk zelf toch niet, want een van de eigenaardigheden van recepties is, dat zij altijd worden aangeboden door een corporatie.

De zaal, die men dan binnenschuift, biedt altijd een waarlijk feestelijke aanblik. Aan het einde zit de grote man, vrijwel altijd vergezeld van zijn trouwe echtgenote en soms zelfs van zijn kinderen en kleinkinderen. Men schaart zich in de rij, die langzaam naar de ereplaats toestroomt en aankomen bij de Man grijpt men zijn vermoeide hand, schudt deze hartelijk en mompelt vriendelijke woorden. Het komt er niet

op aan welke. Gelukgewenst is altijd goed, maar nog vele jaren is ook nooit misplaatst. En meestal is het voldoende om met een blik van verstandhouding de hand enkele tellen vast te houden en te glimlachen bij zoveel erkenning.

Daarna zoekt men dan een jongmens op, dat met rookwaren en een kaars rondloopt en nooit kwaad is, als men zich onbekrompen bedient, want hoe meer de zaak verkoopt hoe liever het de baas is. Wanneer men de eerste gang, thee met petit-fours, heeft gemist is het een kwestie van enkele ogenblikken en de sherry komt. Er is ook wel port en vermouthe en voor enkele zonderlingen zelfs jus d'orange, maar sherry is toch het hoofdgerecht. Als u daarin nog niet veel trek mocht hebben, dan zijn er altijd voldoende zoutjes om de begeerte op te wekken. Onvermijdelijk is, dat het genoeglijke samen zijn nu en dan wordt onderbroken, doordat iemand post vat achter het spreekgestoelte, dat schuin tegenover de gelukkige familie is geplaatst. Indien de eerste spreker een officieel persoon is, staan er grote dingen te wachten. De officiële persoon heeft zich door de afdeling voorlichting doen voorzien van gegevens over de jubilaris, die teruggaat tot zijn prilste jeugd. Zo krijgt men de indruk, dat de overheid al vele jaren de verrichtingen van het feestvarken heeft gadegeslagen. De spreker gewaagt dan van de bijzondere verdiensten voor land en volk en dan komt het. De regering heeft het zich dan ook tot een eer gerekend door de mond van de spreker woorden van dank te zeggen en het doet de officiële persoon een bijzonder genoegen, dat het Hare Majesteit de Koningin heeft behaagd....

Nu zit de jubilaris eerst recht op spelden. Wat zal dat worden? Een O-N? Of zou het een officier zijn, of, wie weet, een commandeur? Leeuwen zijn, voorzover mij bekend, schaars op recepties. Enfin, de officiële persoon acht het een eer de versierselen zelf op de jubilaris aan te brengen en hem geluk te wensen. De sprekers, die daarna komen hebben minder te bieden. Zij komen met sigaren en boeken en werphengels en tegenwoordig ook veel met elektronische apparaturen. Vroeger zocht men het meer in de wandklokken en leuningstoelen. En de enveloppen-met-inhoud zijn van alle tijden.

Van u wordt verwacht, dat gij nu en dan uw glas even neerzet om te applaudiseren. Nou, dat is wel het minste wat gij doen kunt. Het houden van een rede op een receptie is een geringe moeite. Men rijgt een aantal gemeenplaatsen aaneen en vergeet nimmer een warm woord te wijden aan de moedige echtgenote, die haar man immer zo krachtig terzijde heeft gestaan en nu wellicht de tijd krijgt hem wat nader te bezien. Zij krijgt bloemen.

Het is een bekend feit, dat dorstige en vrijmoedige lieden er een gewoonte van maken recepties af te lopen van de meest uiteenlopende personages. Ik geloof niet, dat zij daar kwaad mee doen. Integendeel, zij helpen de bijeenkomst slagen door het register te vullen, de voedings- en genotmiddelen te consumeren en het applaus te verlevendigen. Op ter receptie!

H. H.